

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ พื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม – คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง

วาสนา สุวรรณวิจิตร

สาขาบริหารธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

ผู้เขียนหลัก อีเมล: swassana@gmail.com

วันที่รับบทความ: 5 กรกฎาคม 2561; วันที่ไขบทความ: 15 กันยายน 2561; วันที่รับบทความ: 5 ตุลาคม 2561

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากิจกรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม – คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง เพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ รวม 32 ราย เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชุมกลุ่มย่อย รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ประเมินคัดเลือกกิจกรรมโดยใช้ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ความน่าสนใจ 2) ความเป็นเอกลักษณ์ 3) ความเหมาะสม

กับพื้นที่ 4) ความพร้อมในการดำเนินการ และ 5) ประโยชน์ที่จะได้รับ ผลวิจัยพบว่า พื้นที่นี้มีกิจกรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย เนื่องจากมีชาวไทยพุทธและมุสลิมอยู่ร่วมกัน และกิจกรรมด้านประวัติศาสตร์และพืชผักสมุนไพรสามารถนำมาออกแบบเป็นชุดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ โดยใช้เวลา 1-2 วัน ซึ่งประกอบด้วย 4 กิจกรรม ดังนี้ 1) เรียนรู้การทำน้ำสมุนไพร 2) เรียนรู้การทำข้าวยาสมุนไพร 3) เรียนรู้ตำรับยาสมุนไพรแผนโบราณ และ 4) เรียนรู้ประวัติศาสตร์วัดเขาอ้อ และนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ในมิติของสังคม/ชุมชน โดยการถอดบทเรียนสู่ชุมชน จัดทำคู่มือการวางแผนส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ใช้เป็นต้นแบบสำหรับกลุ่มท่องเที่ยววิถีชุมชนคนเขาอ้อ บริเวณต้นน้ำของพื้นที่ และจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งนี้พบว่า แต่ละกิจกรรมได้รับการตอบรับโดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้มียุทธศาสตร์เข้ามาเที่ยวตลอดปี ชุมชนมีความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรม และสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนในระยะยาว

คำสำคัญ: จังหวัดพัทลุง ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม – คลองท่าแนะ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นักท่องเที่ยวสูงอายุ

Creative Tourism Activities for Elderly Tourists in the Basin Community of Khlong Pa Payom – Khlong Ta Nae, Phatthalung Province

Wassana Suwanvijit

Business Administration, Faculty of Economics and Business Administration, Thaksin University, Muang District, Songkhla Province, Thailand 90000

Corresponding author's E-mail: swassana@gmail.com

Received: 5 July 2018; **Revised:** 15 September 2018; **Accepted:** 5 October 2018

Abstract

This research aims to explore activities, culture, and local wisdom of the locals in the basin community at Khlong Pa Payom – Khlong Ta Nae, Phatthalung province, in order to develop creative tourism activities. The process involved 32 samples including community leaders, residents, knowledgeable villagers, business groups, and other stakeholders through a Participatory Action Research. Semi-structured questionnaires were used as a research tool. In-depth interview, focus group interview, and participatory/non-participatory observation were used to collect data. The data was analyzed using descriptive statistics. Activities were evaluated by the following factors: 1) interest; 2) identity; 3) suitability; 4) availability;

and 5) benefits. The results indicated a number of local activities, culture, and local wisdom as the area is resided by both Buddhists and Muslims. Interesting activities are those related to history and local herbal vegetables, which can be redesigned as a set of creative tourism activities for elderly tourists. This proposed set of activities takes 1–2 days, and consists of four creative tourism activities for the elderly tourists. These tourism activities are: 1) learning how to make herbal drinks; 2) learning how to cook spicy rice salad with herbs; 3) learning about herbal medicine; and 4) learning the history of Wat Khao Or. The results have been utilized in the community by sharing the lesson learned to the community; providing a manual for tourism promotion and development in the area; being a model for creative tourism at the Khon Khao Ya community which covers the upstream area; and trying out the program/activities. The feedback was positive and the proposed programs were well-received and evaluated at a good level. The study reflects that creative tourism activities can help encourage tourists to visit more often and also helps the community to be proud of their cultural heritage and can sustain the community in the long run.

Keywords: Phatthalung province, Basin community at Khlong Pa Payom – Khlong Ta Nae, Creative tourism, Elderly tourists

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ใช้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเป็นฐาน ใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวนำ เป็นกระบวนการทัศนและทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่คำนึงถึงความยั่งยืนเป็นสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนเข้าไปมีส่วนร่วมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ และกิจกรรมร่วมกับคนในท้องถิ่น ผ่านการ “ลงมือทำ การมีส่วนร่วม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในท้องถิ่น” และเน้นการสร้าง ความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน กับชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว (Host) โดยนักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์จากการเรียนรู้ในพื้นที่อันจะส่งผลให้เกิดการจดจำหรือความประทับใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ที่ท่องเที่ยวนั้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของ ความหลากหลายในวัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะเป็นการเสริมแรงในการตระหนักถึงคุณค่าของชุมชนแล้ว ขณะเดียวกันก็เป็นการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของการสร้างสรรค์ให้กับนักท่องเที่ยวในการนำประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยวไปใช้ในวิถีชีวิตของตนเอง การพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการที่ทำให้ กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่กำหนดไว้ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ตามคุณลักษณะหรือศักยภาพของพื้นที่ รวมถึงการมีกิจกรรมปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคนในพื้นที่ บนพื้นฐานความคิดสร้างสรรค์ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, 2556)

“เมืองหนังโนราห์ อุณาข้าว พรานน้ำตก แห่ลงนกกั๋น ทะเลสาบงาม เขาอกทะลุ น้ำพุร้อน” คำขวัญท่องเที่ยว ประจำจังหวัดพัทลุง เมืองลุง หรือเมืองอกทะลุ อีกหนึ่งจังหวัดทางภาคใต้ที่ขึ้นชื่อเรื่อง มโนราห์และหนังตะลุง ซึ่งตกทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของภาคใต้มาเนิ่นนาน มีแหล่งธรรมชาติสำคัญระดับประเทศ อาทิ ทะเลน้อย พื้นที่ชุ่มน้ำและทะเลสาบน้ำจืดที่มีพืชมวนขึ้นเลียน จึงเป็นแหล่งอาศัยของนกน้ำหลากหลายพันธุ์ และได้รับการประกาศเป็นเขตพื้นที่ชุ่มน้ำระดับโลกแห่งแรกของไทย นอกจากนี้จังหวัดพัทลุงยังมีสายธารน้ำตกอีกมากมายเรียงรายอยู่บนเส้นทางพัทลุง – ตรัง ซึ่งบ่งบอกถึงความสมบูรณ์ของผืนป่าต้นน้ำลำธารในจังหวัด แต่จังหวัดพัทลุงมักถูกมองเป็นเพียงจังหวัดทางผ่าน เป็นเมืองเล็กๆ ที่ระบบทุนนิยมเข้าถึงน้อยมาก และถูกมองข้ามด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากยังไม่มีบทบาทด้านการท่องเที่ยวที่โดดเด่น ซึ่งแท้จริงแล้วจังหวัดพัทลุงเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชื่อเสียงด้านสถาปัตยกรรม ธรรมชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชนที่ยังคงคุณค่าและคงความเป็นอัตลักษณ์ และมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน (คิมหันต์ สุวรรณเรืองศรี และคณะ, 2556)

นอกจากนี้การแข่งขันด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในจังหวัดใกล้เคียงกับจังหวัดพัทลุงมีค่อนข้างสูง ส่งผลให้จังหวัดพัทลุงไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่ได้ แผนพัฒนาจังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2561 – 2564 (จังหวัดพัทลุง, 2560) จึงได้แสดงจุดยืนโดยการพัฒนา ยุทธศาสตร์ในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน โดย การประชาสัมพันธ์เชิงรุก ผ่านสื่อ ช่องทางที่หลากหลาย รวมทั้งเปิดตลาดการท่องเที่ยวครบวงจร และการท่องเที่ยวเดินทางด้วยตนเอง เพื่อเชื่อมักท่องเที่ยวจากจังหวัดใกล้เคียงและชาวต่างชาติ จากพื้นที่ข้างเคียงสู่จังหวัดพัทลุง พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของ จังหวัดที่มีความโดดเด่นเชื่อมโยงกับภูมิภาค เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวในระดับนานาชาติ พัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์และได้มาตรฐาน พัฒนาระบบการบริหารจัดการ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน พัฒนาระบบโลจิสติกส์ ทางการท่องเที่ยว และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ตลอดจนส่งเสริมให้มีการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

สำหรับจุดแข็งในจังหวัดพัทลุงซึ่งสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีดังนี้ 1) แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปราชญ์ เกษตรที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ ทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง เกษตรผสมผสาน เศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงมีโครงการพระราชดำรินในพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชน 2) ท่าเลที่ตั้งจังหวัดอยู่กึ่งกลางของภาคใต้ สามารถเชื่อมโยงกับจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางการค้า การท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ฝั่งอันดามัน จังหวัดภาคใต้ตอนล่าง และการเดินทางสู่ภูมิภาคอาเซียน 3) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลายทั้งนิเวศน์ป่าเขา แหล่งอารยธรรม ประวัติศาสตร์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา

อย่างไรก็ตามจังหวัดพัทลุงควรพัฒนาหรือปรับปรุง ในด้านต่างๆ ดังนี้ 1) การพัฒนาบุคลากรที่รองรับการท่องเที่ยวให้มีความรอบรู้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด เพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวสู่นานาชาติ 2) สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดกับฝั่งอ่าวไทย อันดามัน อาเซียนใต้ 3) สร้างกิจกรรม สถานที่ดึงดูดใจ พื้นที่ การท่องเที่ยวใหม่ ดึงดูดนักท่องเที่ยว และ 4) เสริมสร้างขีดความสามารถในการนำทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม มาสร้างคุณค่ามูลค่าทางเศรษฐกิจ ด้วยการพัฒนาขีดความสามารถแก่ชุมชน ที่สามารถสร้างคุณค่าได้

จากการสำรวจบริเวณพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม – คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุม 3 อำเภอ คือ อำเภอควนขนุน อำเภอศรีบรรพต และอำเภอเมือง และมีคลองที่สำคัญ ได้แก่ คลองตลิ่งชัน คลองป่าพะยอม คลองเรียน คลองแหลมโดนต คลองโห คลองปันแต คลองโงกน้ำ คลองท่าเตย คลองพังโย คลองจันนา คลองห้วยไทร คลองปรางหมู่ คลองท่านานาว

คลองเรือ และคลองประ เป็นต้น ในช่วงปี พ.ศ. 2558 – 2559 ทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยทักษิณ ได้ศึกษาปัญหา ภัยคุกคาม และความ ต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 ด้าน คือ การท่องเที่ยว การเพิ่ม ประสิทธิภาพเกษตรฐานราก และการจัดทำแผนบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำ เพื่อจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ จึงพบว่า ความต้องการด้านการท่องเที่ยวได้รับคะแนนสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพเกษตรฐานราก และด้านการจัดทำ แผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ตามลำดับ เนื่องจากในพื้นที่ มี ผลผลิตทางการท่องเที่ยว สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ วิถีชีวิตชุมชน มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น และมี ผลผลิตภูมิปัญญาของพืชสมุนไพรเพื่อสุขภาพ (สถาบันวิจัยและ พัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2560) อย่างไรก็ตามยังไม่มีรวบรวม ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะหรือประเภทของกิจกรรมการท่องเที่ยว ในพื้นที่ หรือมีการประชาสัมพันธ์หรือส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ในพื้นที่อย่างจริงจัง รวมทั้งยังไม่ทราบกลุ่มเป้าหมายของนักท่องเที่ยว อย่างชัดเจน และขาดความพร้อมในการบริการ/บริหารจัดการ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงศึกษากิจกรรม วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม – คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง เพื่อนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น (Positioning, 2016) เพื่อให้เป็นแหล่งรองรับ การกระจายตัวของนักท่องเที่ยว รวมถึงการก่อให้เกิดความหลากหลายและทางเลือกใหม่ ในการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการขยายตัว

ด้านการท่องเที่ยวในอนาคต ตลอดจนสามารถช่วยสร้างงาน สร้าง รายได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม – คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง อย่างยั่งยืนต่อไป

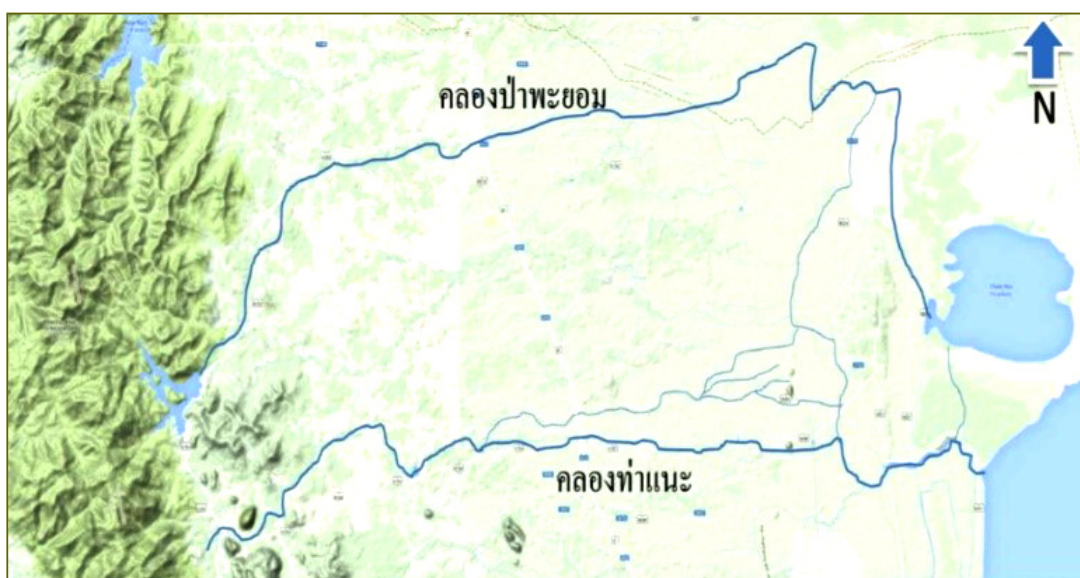
ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง โดยบริเวณต้นน้ำคือ อำเภอป่าพะยอม และอำเภอศรีบรรพต และกลางน้ำคือ อำเภอ ควนขนุน ในจังหวัดพัทลุง ดังภาพที่ 1 เนื่องจากสามารถสะท้อนภาพ วิถีชีวิตแบบภาคใต้ได้อย่างครบถ้วน อีกทั้งผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ มีเสน่ห์และมีความเป็นกันเอง ให้การต้อนรับอย่างดี ประกอบกับ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาพัฒนา ให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน และประชาชน ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้องในการจัด กิจกรรมหรือสนับสนุนการท่องเที่ยว รวมจำนวน 32 ราย ในช่วง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง รูปแบบการ ท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วมสร้าง ประสบการณ์หรือเรียนรู้หรือทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนในพื้นที่ ซึ่ง เป็นการ “ลงมือทำ มีส่วนร่วม หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

ภาพที่ 1 พื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม – คลองท่าแนะ พัทลุง
(ที่มา: เกษม อัศวศิริรัตนกุล และคณะ, 2559)

ในพื้นที่” สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้น หมายถึง กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และปฏิบัติจริง ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต่างๆ จึงควรมีความน่าสนใจหรือเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ รวมทั้งควรมีความเหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ มีความพร้อมในการดำเนินการ และช่วยให้ชุมชนได้รับประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Richards, 2010) อันได้แก่ 1) ช่วยเพิ่มทักษะให้กับนักท่องเที่ยว 2) มีสินค้าหลักคือ “ทักษะและประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว” 3) เปลี่ยนจากการขายทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จับต้องได้สู่ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จับต้องไม่ได้ แต่คงไว้ซึ่งประสบการณ์และทักษะ 4) เปลี่ยนจากสินค้าที่เป็นวัฒนธรรมระดับสูงไปสู่สินค้าที่เป็นวัฒนธรรมประจำวัน โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ง่าย 5) เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น และ 6) มีความโดดเด่นแตกต่างกันด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว

2) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดการพัฒนาและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ โดยเน้นคุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมและคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่น องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization, 1997) ได้กำหนดกรอบหลักการในการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ 7 ประการดังนี้ 1) การพัฒนาและบริหารจัดการต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถรองรับได้ (Carrying capacity) ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และสังคม/วัฒนธรรม 2) ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมและกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม (Local needs/Participation/Benefit) 3) กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือนันทนาการที่จัดขึ้นต้องเน้นการให้ประสบการณ์และคุณค่าแก่ผู้มาเยือน (Quality experience) 4) ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ทรัพยากร และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น (Learning and understand) 5) เน้นการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะท้อนหรือกลมกลืนกับธรรมชาติหรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และพยายามใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น (Nature and local architecture) 6) ผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสู่แผนการพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ (Integrated development) และ 7) พัฒนารฐานข้อมูล (Database) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและตัดสินใจ

3) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ

นักท่องเที่ยวสูงอายุ หมายถึง บุคคลที่เกษียณอายุจากการทำงานแล้วซึ่งมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

พอที่จะเดินทางท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ นิลเสน (ประเทศไทย) ได้สำรวจพบว่ากลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มใหญ่และเติบโตเร็ว ด้วยการแพทย์ที่พัฒนาทำให้คนอายุยืนมากขึ้น โดยในอีก 15 ปีข้างหน้าได้มีการคาดการณ์ว่าประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า ประเทศไทยจะเป็นประเทศลำดับที่ 3 ที่มีผู้สูงอายุมากที่สุดในภูมิภาค มีสัดส่วนร้อยละ 19 ของประชากร ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มที่สมาคมการตลาดแห่งประเทศไทยได้คาดการณ์ไว้ว่า กลุ่มคนสูงวัยจะมีเยอะขึ้นเพราะคนดูแลสุขภาพกันมากขึ้น (Positioning, 2016) นักท่องเที่ยวสูงอายุนั้นจะมีรูปแบบและพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากนักท่องเที่ยวทั่วไป คือ เน้นการท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพดี คุ่มค่า เน้นการซื้อด้วยเหตุผลไม่ใช่อารมณ์ ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจเป็นหลัก พักนาน ใช้จ่ายสูง มีความสามารถในการซื้อบริการในราคาสูง เนื่องจากมีเงินเก็บจากการทำงานหนักมาทั้งชีวิต จึงมีศักยภาพสูงในการบริโภค ขณะเดียวกันคำนึงถึงความมั่นใจด้านความปลอดภัย ความมั่นใจด้านบริการ ใส่ใจดูแลสุขภาพที่ดี เลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและสุขภาพ อีกทั้งนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ไม่ต้องกังวลต่อค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิต จึงมีความละเอียดรอบคอบในการเลือกซื้อสินค้าและบริการต่างๆ มากยิ่งขึ้น และเนื่องจากผู้สูงอายุมักมีข้อจำกัดในการเดินทางมากกว่าวัยหนุ่มสาว ดังนั้นการเตรียมความพร้อมในการรองรับตลาดกลุ่มนี้จึงต้องมีการศึกษาในรายละเอียดและควรมีการเตรียมการที่ดี (จิราวุธ รัตนไพฑูรย์ชัย, 2557)

4) การพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้องพิจารณาปัจจัยต่างๆ อย่างเป็นระบบ โดยระบบการท่องเที่ยว (ดรชนิ เอมพันธุ์, 2546) มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 ด้าน ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรท่องเที่ยว 2) สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ 3) ตลาดการท่องเที่ยว 4) การบริหารจัดการ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สามารถช่วยรองรับการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงการก่อให้เกิดความหลากหลายและทางเลือกใหม่ๆ ในการท่องเที่ยวสำหรับการขยายตัวทางการท่องเที่ยวในอนาคต ตลอดจนสามารถช่วยสร้างงาน สร้างรายได้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน

5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้ และมีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ 1) การอนุรักษ์คือ การบำรุงรักษา

สิ่งที่ดึงดูดใจ เช่น ประเพณีต่างๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม 2) การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดึงดูดที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย 3) การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อให้เกิดสำนักการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ยากไร้ 4) การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ที่มีสัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเชื่ออาถรรพ์ที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ดั้งเดิมนั้นชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กับการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาด้วยวิธีพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะหายากๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือถ่ายทอดแต่คนรุ่นต่อๆ มาไม่ได้ปฏิบัติเพราะไม่เป็นที่นิยมเหมือนสมัยก่อน ชาวบ้านใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิก งานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ถูกพัฒนาเป็นการค้า ไม่สามารถรักษาคุณภาพและมีรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้ การทำมาหากินมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้รถไถนาแทนควาย รถอีแต่นแทนเกวียน การลงแขกทำนาปลูกข้าวและปลูกสร้างบ้านเรือนก็เกือบจะหมดไป มีการจ้างงานมากขึ้น แรงงานหายาก ผู้คนอพยพย้ายถิ่นเข้าเมืองหรือไปทำงานที่อื่น สังคมสมัยใหม่มีระบบการศึกษาในโรงเรียน มีอนามัยและโรงพยาบาล มีโรงภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องบันเทิงต่างๆ ทำให้ชีวิตทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนไป มีตำรวจ มีศาล มีเจ้าหน้าที่ราชการฝ่ายปกครอง ฝ่ายพัฒนา และอื่นๆ เข้าไปในหมู่บ้าน บทบาทของวัด พระสงฆ์ คนเฒ่าคนแก่เริ่มลดน้อยลงไป การทำมาหากินก็เปลี่ยนจากการทำเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ผู้คนต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่องบริโภคต่างๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลผลิตจากป่าก็หมด สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้นำการพัฒนาหลายคนที่มีบทบาทสำคัญในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ เริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญา

ชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน และส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และคิดค้นสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2553)

นอกจากนี้ Singknon (2007) ยังได้อธิบายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเกิดจากการพัฒนาการปรับตัว ปรับวิถีชีวิตของคนในภาคใต้ ที่ประกอบด้วยคนไทยและอีกหลายชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันในคาบสมุทร โดยมีทั้งคนมาเลย์ คนจีน และคนที่มาจากอินเดียฝ่ายใต้ ภูมิปัญญาภูมิปัญญาหลายลักษณะ ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการดำรงชีพ ภูมิปัญญาด้านความสัมพันธ์และการพึ่งพา ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาด้านทัศนคติ และภูมิปัญญาด้านการปลูกฝังคุณธรรม ภูมิปัญญาที่พัฒนามาจากการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ หรือคนต่างถิ่นที่มาจากแหล่งอารยธรรมต่างๆ จนหลอมรวมกันเกิดเป็นภูมิปัญญาประจำถิ่น

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกปฏิบัติภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ท่องเที่ยวที่ได้ไปเยือน อันจะส่งผลให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ หรือการประยุกต์ให้เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองต่อไป

6) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิระนันท์ ทองสมัคร และคณะ (2556) พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวช่วยรักษาสมดุลของทรัพยากรท้องถิ่น เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ รวมทั้งเป็นการสร้างมูลค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความเป็นท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ อันสามารถสร้างงานสร้างรายได้แก่ชุมชนในทุกภาคส่วนของเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนากการท่องเที่ยวให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้มีงานวิจัยหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น ชีระ สันเดชาภิรักษ์ และนาฬิกาอดิศักดิ์ แสงสนิท (2557) ได้ศึกษาด้านการรับรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์พบว่า นักท่องเที่ยวในประเทศไทยยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่มากนัก นิตติยา ทองเสนอ และ อุทิศ สังขรัตน์ (2558) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง พบว่า การส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านและครูภูมิปัญญาให้มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาให้เป็นจุดท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (2555) ยังได้ศึกษาพบว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จะต้องนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่นำไปสู่การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่ความ

สมดุลในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

สำหรับปัจจัยที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประสบผลสำเร็จ และจะเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนก็คือ ชุมชนต้องมีความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติของตนเอง และขณะเดียวกันก็มีความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านและก่อให้เกิดความจดจำประทับใจอย่างลึกซึ้งถึง “จิตวิญญาณ” ของพื้นที่ของการท่องเที่ยว งานวิจัยของ ห้าวหาญ ทวีลัง (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของศูนย์กลางเศรษฐกิจนก เทศบาลนครยะลา เสนอว่า ควรสร้างสรรค์บุคลากรอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับสากล เพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ยกย่องมาตรฐานกระบวนการให้บริการพัฒนาผลิตภัณฑ์ คิดแปลก แตกต่างอย่างสร้างสรรค์ บูรณาการเทคโนโลยีช่องทางการจัดจำหน่ายให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย และพัฒนากระบวนการส่งเสริมการตลาดอย่างสร้างสรรค์ และ จิราวุธ รัตนไพฑูรย์ชัย (2557) ได้ศึกษารูปแบบและพฤติกรรมท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวสูงอายุพบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีกำลังซื้อสูงและมีเวลาสำหรับการท่องเที่ยวยาวนานกว่านักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อศึกษาถึงกิจกรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ใน

พื้นที่ โดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย เนื่องจากเป็น เจ้าของปัญหาและผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัยโดยตรง (MacDonald, 2012) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ รวม 32 ราย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะดังนี้

1) **ระยะเตรียมการ** ระหว่างเดือนมีนาคม - เมษายน พ.ศ. 2560 เป็นการลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์และพัฒนาเค้าโครงวิจัยร่วมกับชุมชนในพื้นที่ ดังภาพที่ 2

2) **ระยะดำเนินการ** ระหว่างเดือน พฤษภาคม - กันยายน พ.ศ. 2560 เป็นการสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลกิจกรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับชุมชนในพื้นที่ ดังภาพที่ 3

3) **ระยะสรุปผล** ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 - มิถุนายน พ.ศ. 2561 เป็นการจัดประชุมกลุ่มย่อย การระดมความคิดเห็นเพื่อ ประเมินกิจกรรมที่มีศักยภาพ ผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ จำนวน 10 ราย ปราชญ์ชาวบ้านพื้นที่ จำนวน 2 ราย กลุ่มธุรกิจ ในพื้นที่ จำนวน 10 ราย และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมหรือ สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 10 ราย รวม 32 ราย ดัง ภาพที่ 4 - 5 ทั้งนี้ทีมวิจัยได้ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เสา เพื่อ ความแม่นยำ และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล ข้างต้น แล้วนำมาแปลความหมาย โดยดำเนินการดังนี้ 1) ด้านข้อมูล (Data triangulation) ผู้วิจัยได้ตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล ซึ่งการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลจะดำเนินการสร้างกรอบตาราง กำหนดการในการเก็บข้อมูลในห้วงเวลา และสถานที่ที่ต่างกัน รวมถึงการใช้บุคคลที่ต่างกันในการเก็บข้อมูล โดยผู้ให้ข้อมูลนั้นมาจากชุมชนในพื้นที่ 2) ด้านทฤษฎี (Theory

ภาพที่ 2 การลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชนในพื้นที่

ภาพที่ 3 การเก็บข้อมูลกิจกรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับชุมชนในพื้นที่

ภาพที่ 4 การระดมความคิดเห็นเพื่อประเมินกิจกรรมร่วมกับชุมชน

ภาพที่ 5 การระดมความคิดเห็นเพื่อประเมินกิจกรรมร่วมกับชุมชน

triangulation) โดยตรวจสอบว่า ผู้วิจัยสามารถใช้แนวคิดต่างไปจากเดิม รวมถึงการตีความข้อมูลแตกต่างจากแนวคิดที่ได้อบรมรวมมาน้อยเพียงใด และ 3) ด้านวิธีการเก็บข้อมูล (Methodology triangulation) ด้วยการรวบรวมข้อมูลหลายๆ วิธี เช่น จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม (สุภาวงศ์ จันทวนิช, 2539)

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา และให้กลุ่มตัวอย่างประเมินคัดเลือกกิจกรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ความน่าสนใจ 2) ความเป็นเอกลักษณ์ 3) ความเหมาะสมกับพื้นที่ 4) ความพร้อมในการดำเนินการ และ 5) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ทั้งนี้ได้กำหนดคะแนนในการประเมินดังนี้ 5 = มากที่สุด, 4 = มาก, 3 = ปานกลาง, 2 = น้อย และ 1 = น้อยที่สุด

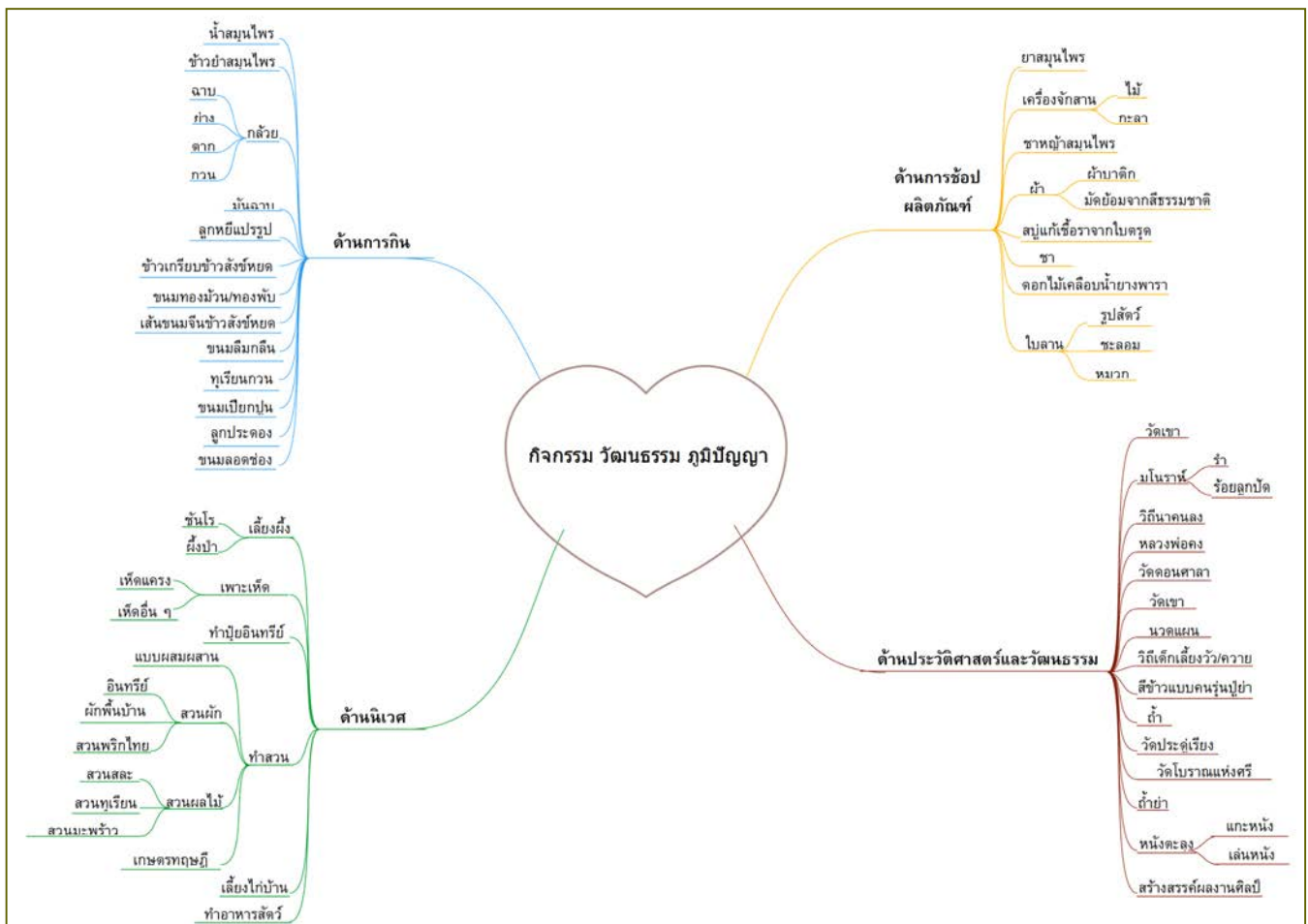
ผลการวิจัย

ทีมวิจัยลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์กิจกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่า

พะยอม - คลองท่ามะ จังหวัดพัทลุง พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการเที่ยวชม รวมทั้งการเลือกซื้อสินค้าท้องถิ่น ทั้งนี้ผลการสำรวจยังไม่พบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตามกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่มีหลายกิจกรรมที่น่าสนใจ สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ และสรุปเป็น 4 กลุ่มดังภาพที่ 6

จากผลการประเมินกิจกรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยผู้นำชุมชน ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมหรือสนับสนุนการท่องเที่ยว พบว่า มี 4 กิจกรรมที่ได้คะแนนในระดับสูง (มีคะแนนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 4.50 จากคะแนนเต็ม 5.00) สรุปได้ดังนี้

1) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้านการกิน ได้แก่ เรียนรู้การทำน้ำสมุนไพร เรียนรู้การทำข้าวยาสมุนไพร เรียนรู้การทำกล้วยฉาบ/มันฉาบ เรียนรู้การแปรรูปลูกหยี และเรียนรู้การทำข้าวเกรียบข้าวสังข์หยด

ภาพที่ 6 กิจกรรม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ในพื้นที่

2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้านการช้อปปิ้งผลิตภัณฑ์ ได้แก่ เรียนรู้ตำรายาสมุนไพรแผนโบราณ

3) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้านนิเวศ ได้แก่ เรียนรู้การเลี้ยงผึ้งชันโรง และเรียนรู้การเพาะเห็ดแครง

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้แก่ เรียนรู้ประวัติศาสตร์วัดเขาอ้อ และเรียนรู้การร้อยลูกปัดมโนราห์

ผู้วิจัยจึงได้นำผลการประเมินมาออกแบบชุดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุซึ่งพฤติกรรม

นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะใส่ใจดูแลสุขภาพที่ดี (จิราวดี รัตนไพฑูรย์ชัย, 2557) ทำให้ได้ชุดกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย

1) เรียนรู้การทำน้ำสมุนไพร นักท่องเที่ยวสูงอายุจะได้เรียนรู้รวมทั้งฝึกปฏิบัติ ได้แก่ การทำน้ำกระเจี๊ยบ น้ำเสาวรส น้ำใบบัวบก น้ำอัญชันมะนาว น้ำผักข้าว และน้ำลูกหิย ร่วมกับชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดและขั้นตอนดังภาพที่ 7

2) เรียนรู้การทำชาสมุนไพร นักท่องเที่ยวสูงอายุจะได้เรียนรู้รวมทั้งฝึกปฏิบัติการเก็บผัก/ผลไม้จากสวน การหั่น/ซอยผัก การเตรียมเครื่องเคียง การเสิร์ฟชาวยำ ร่วมกับชุมชน ซึ่งมีรายละเอียด

เรียนรู้การทำ น้ำสมุนไพร

ธุรกิจเครื่องดื่มสมุนไพร
ตามเทรนด์สุขภาพยังมาแรง
และเป็นที่ต้องการของตลาดมา
อย่างต่อเนื่อง

☐ น้ำกระเจี๊ยบ
☐ น้ำเสาวรส
☐ น้ำใบบัวบก
☐ น้ำอัญชันมะนาว
☐ น้ำผักข้าว
☐ น้ำลูกหิย

น้ำกระเจี๊ยบ
ต้มกระเจี๊ยบแดงจนน้ำ
เริ่มเปลี่ยนสี เติมน้ำตาล
ป่น และน้ำตาลทราย คน
ให้ละลาย ยกกรอง
กากออก บรรจุใส่ภาชนะ

น้ำเสาวรส
ปั่นเสาวรสกับน้ำ ตั้งไฟ
เติมน้ำตาลทรายและ
เกลือป่น คนจนเดือด
กรองกากออก บรรจุใส่
ภาชนะ

น้ำใบบัวบก
ปั่นใบบัวบกกับน้ำต้มสุก
กรองกากออก เติมน้ำ
เชื่อม คนให้เข้ากัน
บรรจุใส่ภาชนะ

น้ำอัญชันมะนาว
ต้มดอกอัญชันกับน้ำ 2-3
นาทีก กรองดอกอัญชัน
ออก เติมน้ำเชื่อม น้ำผึ้ง
และ น้ำมะนาว คนให้เข้า
กัน บรรจุใส่ภาชนะ

น้ำผักข้าว
ผ่าผักข้าว คว้านเอา
เมล็ด และปอกเปลือก
ออก หั่นแล้วปั่นกับน้ำ
ต้มสุก เติมน้ำเชื่อม และ
เกลือป่น คนให้เข้ากัน
บรรจุใส่ภาชนะ

น้ำลูกหิย
ปอกเปลือกและแกะเมล็ด
ลูกหิยออก นำไปปั่นกับน้ำ
ตั้งไฟ เติมน้ำตาลและเกลือ
ป่น คนให้เข้ากัน กรองกาก
ออก บรรจุใส่ภาชนะ

ภาพที่ 7 กระบวนการเรียนรู้การทำน้ำสมุนไพร

และขั้นตอน ดังภาพที่ 8

3) เรียนรู้ตำรายาสมุนไพรแผนโบราณ นักท่องเที่ยวสูงอายุได้เรียนรู้ตำรายาสมุนไพรแผนโบราณรวมทั้งฝึกปฏิบัติการปรุงยาบางชนิดสำหรับนำมาใช้ในชีวิตประจำวันร่วมกับชุมชน ซึ่งรายละเอียดและขั้นตอน ดังภาพที่ 9

4) เรียนรู้ประวัติศาสตร์วัดเขาอ้อ นักท่องเที่ยวสูงอายุได้ศึกษาประวัติศาสตร์และความเชื่อ เกี่ยวกับถ้ำฉัททันต์บรรพต อย่าง

เช่นว่านยา เกจิอาจารย์ และวัตถุมงคล ร่วมกับชุมชน ซึ่งรายละเอียดและขั้นตอนดังภาพที่ 10

ที่มวิจัยได้ทดลองจัดกิจกรรมข้างต้น โดยในช่วงทดลองมีผู้สูงอายุเข้าร่วมจำนวน 11 คน (ภาพที่ 11) และชุมชนเป็นผู้อธิบายรายละเอียด แล้วทำการประเมินผลในด้านทักษะความรู้ ความน่าสนใจ และการประยุกต์ใช้ ซึ่งผลการประเมินพบว่า แต่ละกิจกรรมได้รับการตอบรับโดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี

เรียนรู้การทำ

ข้าวยาสมุนไพร

ข้าวยาสมุนไพร เป็นข้าวที่
ประยุกต์มาจากข้าวเจ้าปกติได้
แตกต่างกันที่มีการเติมผัก/ผลไม้
เพิ่มเพื่อประโยชน์ทางด้านสุขภาพ

ข้าวยาสมุนไพร จัดได้ว่า เป็น
เมนูข้าวแซ่บ ๆ แคลอรีเบาเพื่อ
สุขภาพ

(1)
เก็บผัก/ผลไม้จาก
สวน (หรือซื้อมา)
ล้างให้สะอาด

(2)
หั่นหรือซอยผัก
ให้ละเอียด
จัดเตรียมไว้

(3)
ตำกุ้งแห้งหรือปั้นพอ
หยาบ คั่วมะพร้าวขูดให้
หอม ผัดเส้นหมี่ขาวกับ
ซีอิ๊วดำ บี๊ข้าวตังทอด หรือ
ผลไม้ เช่น ส้มโอ เป็นชิ้น
เล็กๆ จัดเตรียมไว้

(4)
ผักข้าวกล้องหรือข้าว
สังข์หยดคั้นสุก พร้อม
เครื่องเคียงต่าง ๆ

(5)
เสิร์ฟพร้อมน้ำบูดู บิบ
มะนาว (มะม่วงเปรี้ยวสับ)
โรยพริกแห้งเป็น ตามชอบ

(6)
เพิ่มโปรตีนด้วย การ
รับประทานร่วมกับ ไข่ต้ม
หรือไก่ทอด

ภาพที่ 8 กระบวนการเรียนรู้การทำข้าวยาสมุนไพร

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการเที่ยวชม รวมทั้งการเลือกซื้อสินค้าท้องถิ่น และไม่พบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นรูปธรรม รวมทั้งยังพบว่าชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างลึกซึ้ง มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีระ

สินเดชารักษ์ และ นาฬิกอติภัต แสงสนิท (2557) ที่ศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พบว่านักท่องเที่ยวในประเทศไทยยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่มากนัก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิตติยา ทองเสนอ และ อุทิศ สังขรัตน์ (2558) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง พบว่า การส่งเสริมปราชญ์

เรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัดเขาอ้อ พัทลุง

วัดเขาอ้อ ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๔๐๐ โดยพรหมณาจารย์ ที่เดินทางมาจากอินเดียในสมัยอยุธยา ซึ่งได้มีการบูรณะสำนักเขาอ้อ สร้างเจดีย์ พระพุทธรูป และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้บนเขาอ้อ

วัดเขาอ้อ โด่งดังในเรื่องของวิชาและไสยศาสตร์ โดยมีเกจิอาจารย์มากมาย และมีการสอนพิธีการที่สำคัญ อาทิ พิธีอาบว่านแชยา พิธีสอนให้สักยันต์ พิธีลงตะกรุด รวมทั้ง ยารักษาโรค

เดินทางสู่วัดเขาอ้อ ตำบลมะกอกเหนือ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

ศึกษาถ้ำถ้ำพันต์ บรรพตและความเชื่อ ในการขอพรจาก หินศักดิ์สิทธิ์คล้าย หัวและงวงช้าง

ศึกษาด้านานอ่างแช ว่านยาที่จอมขมังเวทย์ ลงแช่เพื่อความอยู่ยงคงกระพัน

ศึกษาประวัติ เกจิอาจารย์ และเจ้าอาวาสวัดเขาอ้อ

ขึ้นเขาอ้อ เพื่อศึกษาถ้ำและสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีทางไสยเวทย์ อาคมขลัง

ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับวัดถุมงคลชนิดต่าง ๆ ของวัดเขาอ้อ

ภาพที่ 10 กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์วัดเขาอ้อ

ชาวบ้านและครูภูมิปัญญาให้มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาให้เป็นจุดท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จะเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (2555) ที่พบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ต้องนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม และชุมชนต้องมีความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมหรือ

ธรรมชาติของตนเอง และมีความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ชุดกิจกรรมที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับนิยามของการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ที่ Richards & Raymond (2000) กำหนดไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การท่องเที่ยวซึ่งมอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรคของตนเอง ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว รวมทั้ง

ภาพที่ 11 ผู้วิจัยและกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ

ยังสอดคล้องกับนโยบายและแนวทางการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2558) ที่ได้กำหนดไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน และเอกลักษณ์สถานที่ โดยนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม และมีโอกาสได้ใช้ชีวิตร่วมกันกับเจ้าของสถานที่ เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์ของสถานที่

สรุปผล

ชุดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ ประกอบด้วย 1) เรียนรู้การทำน้ำสมุนไพร 2) เรียนรู้การทำข้าวยาสมุนไพร 3) เรียนรู้ตำรับยาสมุนไพรแผนโบราณ และ 4) เรียนรู้ประวัติศาสตร์วัดเขาอ้อ ซึ่งเป็นการประยุกต์แนวคิดของ Cultural heritage tourism ร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยสร้างประสบการณ์จากการเที่ยวชมและการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของวัดเขาอ้อ และเรียนรู้คุณค่าของสมุนไพรพื้นบ้านซึ่งสามารถนำมาเป็นส่วนผสมในตำรับยาสมุนไพรแผนโบราณนี้บรรยายรายการซึ่งมีจารึกไว้ในโบสถ์ของวัดบ้านสวน นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังได้เพลิดเพลินกับ

การฝึกทำ/ชิมอาหารพื้นถิ่นของชาวพัทลุง ได้แก่ เครื่องดื่มสมุนไพรและข้าวยาสมุนไพร ซึ่งมีคุณค่าทางอาหารและมีประโยชน์ต่อสุขภาพเนื่องจากมีส่วนผสมหลักคือ พืชผักสมุนไพรซึ่งสามารถเก็บสดๆ จากสวนหรือหาซื้อได้ทั่วไปในท้องถิ่น โดยใช้สมุนไพรที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งสามารถหาวัตถุดิบได้ตลอดทั้งปี สำหรับลูกหยีนั้นได้มาจากต้นหยีซึ่งเป็นพืชที่มีมากในพื้นที่ จึงสามารถเก็บลูกหยีแล้วนำมาตากทำเป็นลูกหยีแห้งที่สามารถเก็บไว้ได้นานนับปี สำหรับกระบวนการในการเรียนรู้ของกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุนั้นจะเป็นการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 4 กิจกรรม ร่วมกับชุมชน โดยนักท่องเที่ยวสามารถใช้ระยะเวลาในการทำกิจกรรมประมาณ 1-2 วัน

ผลวิจัยได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างงาน สร้างรายได้และความยั่งยืนในมิติของสังคม/ชุมชน ดังนี้ 1) มีการถอดบทเรียนสู่ชุมชน (ภาพที่ 12) 2) จัดทำคู่มือในการวางแผนส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยว 3) ใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับกลุ่มท่องเที่ยววิถีชุมชนคนเขาป่า ซึ่งครอบคลุมบริเวณต้นน้ำ และ 4) จัดทั้ง 4 กิจกรรมข้างต้นในพื้นที่ ซึ่งการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นอกจากจะช่วยส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวได้ตลอดปีแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนมีภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรม และสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนในระยะยาว

ภาพที่ 12 การถอดบทเรียนร่วมกับชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

พื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม - คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ยังมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ยังไม่ได้นำมาใช้เพื่อการท่องเที่ยวอีกจำนวนมาก ทั้งนี้หากสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการ และภาครัฐ เพื่อสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใหม่ๆ ที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ จะทำให้พื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำคลองป่าพะยอม - คลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง สามารถก้าวเข้าสู่พื้นที่แห่งการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่นั้น ควรเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติหรือวัฒนธรรม มาสร้างสรรค์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยว สินค้าหรือบริการการท่องเที่ยวใหม่ๆ หรือเป็นการต่อยอดฐานทรัพยากรที่มีมาสร้างคุณค่าหรือเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น โดยให้ชุมชนหรือผู้ประกอบการในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวและสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ในการทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เหล่านี้

2) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้ที่เกี่ยวข้องควรมีการบริหารจัดการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ เช่น 1) การรื้อฟื้นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชุมชน 2) การปลูกจิตสำนึกด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน 3) การส่งเสริมการจัดการความรู้ในชุมชน

4) การสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ 5) การพัฒนากระบวนการส่งเสริมการตลาดอย่างสร้างสรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้ ชุมชนหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารจัดการการท่องเที่ยวหรือกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว จังหวัดพัทลุง ควรมีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่มอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ เพื่อนำมามุมมองและข้อคิดเห็นต่างๆ ของนักท่องเที่ยว มาปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้ดีขึ้น และประสบความสำเร็จมากขึ้น โดยพิจารณาลักษณะของกลุ่มนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่จัดขึ้น การเจาะตลาดไปยังนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มก็ควรแตกต่างกันตามความเหมาะสม

3) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

นักวิจัยหรือผู้สนใจ สามารถศึกษาเพิ่มเติม โดยการ 1) ขยายขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใหม่ๆ ที่น่าสนใจ 2) เพิ่มกลุ่มนักท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย และเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยทักษิณร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 สัญญาทุนเลขที่ RDG60A0001

บรรณานุกรม

- เกษม อัครศิริรัตนกุล, วันลก ดิษสุวรรณ, เตือนตา ร่ำหามา, เชิดศักดิ์ เกื้อรักษ์, ฤทธยากาญจน์ โตพิทักษ์, วิจิตรา อมรวิริยะชัย, เบญจวรรณ บัวขวัญ, พินิจ ดวงจินดา และ อนิสร่า เพ็ญสุข ตีพิมพ์. (2559). *โครงการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาดลองป่าพะยอม - ดลองท่าแนะ จังหวัดพัทลุง ระยะที่ 2 (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- คิมหันต์ สุวรรณเรืองศรี, พงษ์สุวรรณ ไชยฤทธิ์, นิตติยา ทองเสนอ, จันทรำพึง แสงวิทย์ และ ศิริทิพย์ ทองชุม. (2556). Creative tourism Thailand ตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวง คงเพ็ญศรี สัมผัสวิถีที่เกาะหมาก เมืองลุง. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2560, จาก <http://sichon.wu.ac.th/file/management-20130719-164746-vcXev.pdf>.
- จังหวัดพัทลุง. (2560). ข้อมูลแผนพัฒนาจังหวัดพัทลุง 2561 - 2564. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2561, จาก http://www2.tsu.ac.th/org/planoffice/main/files_sec3/2808201725256_ส่วนที่%203%20ข้อมูลแผนพัฒนาจังหวัด.pdf.
- จิราวดี รัตนโพธิ์ชัย. (2557, 26 สิงหาคม). ตลาดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ: โอกาสใหม่ไทย เติบโตรับ AEC. *หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ*, น. 1.
- จิระนันท์ ทองสมัคร, รุ่งริ จิตภักดี และ สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์. (2556). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: ทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, 8(2), 91-104.
- ดร.ณิ เอ็มพันธ์. (2546). *การวางแผนอุทยานและพื้นที่นันทนาการ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธีระ สนิเตศวรชัย และ นาฬิกาอดิศักดิ์ แสงสนิท. (2557). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: การรับรู้ของนักท่องเที่ยว ความพร้อมของเจ้าของกิจการ และความเป็นไปได้ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 3 มิถุนายน 2560, จาก <http://www.dasta.or.th>.
- นิตติยา ทองเสนอ และ อุทิศ สังข์รัตน์. (2558). การจัดการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 10(1), 187-206.
- สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ. (2560). โครงการบริหารจัดการน้ำปี 60. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2560, จาก http://www2.tsu.ac.th/org/rdi/page_detial_menu.php?idm=4&mid=174.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2553). *โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2560, จาก <https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/panya/panyan.htm>.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, พิเชฐ สายพันธ์, อรุณา เตพลกุล และ ธีระ สนิเตศวรชัย. (2555). *ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน*. *วารสารธรรมศาสตร์*, 31(2), 76-86.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. (2556). *การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism)*. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- สุภาวดี จันทวานิช. (2539). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 6)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ห่าวหาญ ทวีแสง. (2555). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา ศูนย์กลางเศรษฐกิจนิกเทคบาเลนครยะลา*. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, คณะวิทยาการจัดการ, สาขาการจัดการการท่องเที่ยว.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2558). 13 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กับ 13 สถานที่น่าเรียนรู้สวยๆ ในเมืองไทย. สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2561, จาก <http://www.triptravelgang.com/travel-thailand/16685/>.
- MacDonald, C. (2012). Understanding participatory action research: A qualitative research methodology option. *Canadian Journal of Action Research*, 13(2), 34-50.
- Positioning. (2016). "ผู้สูงวัย" เทรนด์ลูกค้ายาวไกล! แต่ทำไมนักการตลาดยังมองข้าม. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2560, จาก <https://positioningmag.com/1100674>.
- Richards, G. (2010). Creative tourism and local development. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2560, จาก https://www.academia.edu/4386384/Creative_Tourism_and_Local_Development.
- Richards, G. & Raymond, C. (2000). Creative tourism. *ATLAS News*, 23, 16-20.
- Singkon. (2007). ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2560, จาก <https://www.dek-d.com/board/view/937146/>.
- World Tourism Organization. (1997). *International tourism: A Global perspective*. (2nd ed.). Madrid, Spain: WTO Publication.